

Kudrna, Jaroslav

K ideologickým aspektům metod historiografie Annales

In: Kudrna, Jaroslav. *Ke kritice pozitivismu v současné buržoazní německé, francouzské a italské historiografii 19. a 20. století*. Vyd. 1. V Brně: Universita J.E. Purkyně, 1983, pp. 29-53

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121950>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

II. K IDEOLOGICKÝM ASPEKTŮM METOD HISTORIOGRAFIE ANNALES

Již v předcházející kapitole jsme se pokusili vymezit místo historiografie Annales v celkovém rámci pozitivistické historiografie. V dalším se pokusíme některé ideologické a teoretické problémy blíže specifikovat. Je známo, že v literatuře o Annales¹ se převážně setkáváme s pozitivním oceněním tohoto směru. Tato historiografie se postavila proti běžné tehdy ve Francii vládnoucí historiografii, která byla zaměřena povýtce politicky — šlo v ní podle názoru autorů Annales o tzv. Historii událostí (*l'histoire événementielle*) a vyzdvihla do popředí historického dění člověka, člověka socializovaného v sociální skupině. Prakticky to znamenalo, že historie měla být nyní chápána jako součást věd o člověku (*sciences de l'homme*), že se zdůraznil požadavek interdisciplinarity vědeckého poznání, přičemž autoři školy Annales měli především na mysli využití metod sociologie, psychologie, geografie pro samostatné historické poznání. Tak se měla zcela zákonitě rozšířit základna vlastní historiografie, jež se tradičně opírala především o psané prameny a ne náhodně se právě tento typ historiografie identifikoval s „*l'histoire événementielle*“. Nepochybně kladem taktó nově pojaté historiografie bylo, že se zdůraznila vlastní základna materiálního života; odtud např. jasná snaha využít pro historii poznatků etnografických a antropologických, odtud např. i pozdější zájem o díla Lévi-Strausse.

¹ J. Dillgenskij, *Les Annales vues de Moscou*; *Annales, Économies, Sociétés, Civilisation*, 1963, str. 107 n. I. G. Kon, *Geschichtsphilosophie des 20. Jh., Kritischer Abriss aus dem Russischen* von W. Hoepf, 2. sv., str. 192 n. A. Ljublinskaja, *Préface à l'édition russe des Caractères originaux de la Histoire rurale française*, *Annales* 1959, str. 92–105. I. C. Kon, A. Ljublinskaja, *Raboty francuzskogo istorika M. Blocha. Voprosy istorii 1955*, str. 147–159. G. G. Iggers, *New directions in european Historiography*, Wesleyan Univerzity, 1975, str. 43–79. D. Groh, *Strukturgeschichte als totale Geschichte*, *Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte*, 1971, str. 289–322. M. Würstenmeyer, *Annales Grundsätze und Methoden ihrer inneren Geschichtswissenschaft 1967*, str. 1–45. Volkner Rittner, *Ein Versuch systematischer Aneignung von Geschichte der Schule der Annales, v Ansichten der zukünftigen Geschichte*. Mnichov 1974, str. 153–172. Srovnej nyní i J. Afanasjev, *Istorism protiv eklektiki*, *Francuzskaja istoričeskaja škola Annales v sovremennoj buržoaznoj istoriografii*, Moskva 1960., I. Holzbachová, *Marc Bloch historie jako skutečnost a jaké věda ČSČH 1962* s. 428–448, Pierre Chaunu a krize západní společnosti SPFB 1961 s. s. 29–35.

Je zřejmé, že již od počátku nebyla metodologická báze školy Annales jednotná a že se i navíc postupem času měnila — v tom smyslu se dá např. mluvit ve smyslu dnešních autorů školy (např. Pierre Chaunuho)² o třech vývojových etapách školy, přičemž se v třetí etapě, tj. prakticky od konce šedesátých let, popírá mnohé z toho, s čím škola Annales vystoupila v předcházejícím období. O tom koneckonců podává důkaz poslední metodologická práce příslušníka „třetí generace“ školy Paula Veyna.³

Vnitřní diferenciací směru vede pak k tomu, že se dá stěží mluvit o jednotné metodě. Naopak již první protagonisté směru mluvili v tomto smyslu o pluralitě metod.⁴ Ale i celkově byl od počátku značný rozdíl mezi Marc Blochem, který kladl důraz na srovnávací metodu a který se pouze postupně odpoutával od tradiční metodologie a Lucienem Febvrem, který položil základ ke studiu tzv. mentalit.

Již před druhou světovou válkou se pak objevuje ve škole směr ryze kvantitativní historie,⁵ v jehož čele stanul E. Labrousse, směr zabývající se výslovně ekonomickými dějinami — hlavně vývojem cen — a nebylo náhodné, že právě v šedesátých letech byla škola Annales víceméně právě s tímto směrem identifikována. Přitom neměly být ani zde ekonomické rozborů samoučelné, nýbrž se měly včlenit do celkové koncepce, tzv. „longue durée“, která měla umožnit na základě studia cyklů, intercyklů a krizí sledovat vývojové tendence celých staletí (alespoň oněch, pro něž nechybí statistický materiál). Vůbec je zřejmé, že proti „l'histoire événementielle“, která je omezena na krátké časové spojení, se vystupuje s požadavkem globálnější historie.

Je jisté, že historici seskupení kolem Annales přišli s řadou nových metodologických požadavků, které se snažili zvládnout i prostředky přijímanými z jiných věd. Připomeňme při této příležitosti např. pojem struktury, který převzali z lingvistiky, antropologie či sociologie, nebo pojetí růstu, kterým se dali inspirovat na základě poznatků buržoazní ekonomie.

Na druhé straně je ovšem nutno podotknout, že historici školy Annales operují s těmito vypůjčenými pojmy dosti libovolně, takže by bylo nesprávné hledat v těchto pojmech nějakou vnitřní jednotu. Nepochybně zde působí i regionální uzavřenost směru, takže u vedoucích představitelů směru postrádáme snahu vyrovnat se s výtkami, které proti škole

² P. Chaunu, *Histoire et sciences humaines v L'histoire sérielle La durée, L'espace et l'homme à l'époque moderne. Paříž 1974, str. 53 n. E. Le Roy Ladurie, Le territoire de l'historien, La révolution quantitative et les historiens français, bilan d'une génération (1932–1968), str. 15–37.*

³ P. Veyne, *Comment on écrit l'histoire, Essai d'épistémologie, Paříž, 1971.*

⁴ F. Braudel, *Unité et diversité des sciences de l'homme v Ecrits sur l'histoire, Paříž 1969, str. 85 n.*

⁵ Srovnej též E. Le Roy Ladurie, *Du quantitatif en histoire, la VIe section de l'Ecole pratique des Hautes Études, dílo cit., str. 23–37.*

byly vyřčeny buržoazními historiky německými, anglosaskými nebo dokonce i francouzskými marxisty. Důsledkem toho bylo, že nedošlo — jak tomu bylo např. v německé buržoazní historiografii v období bojů o Lamprechta — k noetické sebereflexi směru, jež by upřesnila význam jednotlivých pojmů.

Nepochybně zde negativně působilo i to, že se škola Annales stala jakýmsi článkem ideologického establishmentu a že využila i studentských bouří z r. 1968 k upevnění svého postavení.⁶ Chybí pak i dostatečná sebereflexe historická — vědomí souvislosti vlastní školy s jinými proudy — prakticky se při náznacích o tuto sebereflexi setkáváme maximálně s několika neorganicky začleněnými jmény.⁷ Postrádáme např. i obsírnější studii, jež by ukázala poměr školy Annales k historickým snahám okolo Revue de synthése historique či předcházejícími dějepiscectví. V našem příspěvku se proto pokusíme ukázat na tyto souvislosti a to především s buržoazní historiografií či sociologií. To nám pomůže objasnit vlastní ideologické pozadí směru a původ řady základních koncepcí a kategorií, jichž škola Annales používá.

Počítáme-li díla historické školy Annales, shledáme, že z 19. století se školy Annales dovolávají z francouzských historiků hlavně J. Micheleta.⁸ To má nepochybně své závažné důvody. Předně se u Micheleta setkáváme s jakousi byt eklektickou teorií dějin, v mnohém inspirovanou Vicovou Novou vědou, jejíž prvky ovšem Michelet přizpůsobuje potřebám konkrétní historiografie, přejímaje od Vica i celkovou netradiční periodizaci dějin. S tím je u Micheleta spjat i negativní poměr k historii osobností; historie je v jeho pojetí především historií mas. Navíc pak byl Michelet i stoupcem srovnávací metody, k níž využíval i Vicových analogií. A konečně se Michelet pokusil i o jakousi geohistorii. V jeho díle se setkáváme s grandiózními popisy italské krajiny, které v mnohém připomínají popisy Braudelova „Středomoří a středozemního světa v době Filipa II.“

Ovšem příslušníci školy Annales nemohli přijmout Micheletovo pojetí dějin jako vývoje k svobodě a především jeho třídní hledisko. Michelet např. jasně odhaluje formu třídního vykořisťování v období feudalismu. Nesmíme zapomenout, že Micheletovo stanovisko bylo jasně poznamenáno jeho revolučním maloburžoazním smýšlením, v oné podobě, která musla být naprostě většinou příslušníků školy cizí.

⁶ Srovnej celkově Troian, Stojanovich, French Historical Method, The Annales paradigm, Ithaca London 1976.

⁷ L. Febvre, Combats pour l'histoire, Paříž, 1953, s. 339.

⁸ P. Viallaneix, La voie royale, Essai sur l'idée du peuple dans l'oeuvre de Michelet, Paříž 1971.

Nebylo tedy náhodné, že i ve zpětné historické projekci školy Annales se setkáváme s jakousi snahou po korekci a to tehdy, jestliže za druhého předchůdce školy Annales považuje např. Braudel Fustel de Coulanges. Skutečně by se rozborem Fustelova díla dalo dokázat, že jeho kocepce v mnohém předjímá Braudelovu koncepci „longue durée“. Fustel se snaží nalézt jasnou kontinuitu, jež prostupuje tři století raného feudalismu a vylučuje zvraty v samotném historickém procesu.⁹ Navíc pak Fustel nebyl stoupencem úzce vymezených dějin politických a nahrazoval často politické faktory jinými (líčí např. dějiny antického městského státu na základě vlastního vývoje náboženských představ a kultur).

Jinak je především z hlediska koncepce „longue durée“ pozitivně Braudelem citován J. Burckhardt a Ernst Robert Curtius,¹⁰ oba jako představitelé nepolitické historiografie. Z hospodářských historiků minulého století pak Lavasseur. Jinak se o historících a filozofech dějin minulého století převážně mlčí. Monod a Monodova škola je prakticky kritizována v metodologické příručce Langloia a Seignoba — historikům Annales splývá tato škola se snahou psát dějiny politické a to na základě psaných pramenů.

Pozitivně je zmíněn i H. Pirenne, u něhož podobně jako u Fustela de Coulanges byla jakási předtucha „longue durée“. Chybí ovšem, jak uvedeno, analýza vztahu k Revue de synthèse historique, i když v ní ve dvacátých letech publikoval Marc Bloch jednu ze svých nejzákladnějších statí a to o srovnávací metodě a mnoho pozornosti se nevěnuje ani H. Berrovi.¹¹ Zde musíme připomenout, že to byla právě Revue de synthèse historique, jež se první postavila proti tzv. historizujícímu dějepiscectví, vystoupila s požadavkem formulovat historické zákonitosti a koneckonců uplatňovala i modely durkheimovské sociologie. Navíc pak anticipovala snahu školy Annales pochopit historii jako součást věd o člověku (sciences humaines).

Příznačně se z autorů Revue de synthèse historique přijímá především François Simiand a to z těchto důvodů: Simiand vystoupil již počátkem století se základní kritikou empirické-politické historiografie, tedy tzv. l'histoire historisante a vyhlásil za hlavní metodu historie metodu sociologicko ekonomickou. Simiand se tak výslovně postavil proti individualizující metodě, hledal v historickém procesu souvislosti, jež se opakují, vyzdvihoval význam „sociálního“ faktoru, který v sobě integruje „individuální“ a zdůrazňoval, že historie se má především zabývat skupinami (nikoliv tedy jednotlivci).¹² Simiand jasně vyslovuje požadavek,

⁹ Fustel de Coulanges, Histoire des institutions politiques de l'ancienne France, 6. sv., Paříž 1875–92. La cité antique, Paříž 1864.

¹⁰ F. Braudel, dílo cit., str. 51.

¹¹ Srovnej L. Febvre, Henri Pirenne à travers deux de ses oeuvres, v Combats pour l'histoire, str. 357–369.

¹² J. Bouvier, Feu François Simiand v Counjoncture économique, structures so-

že kategorie skupiny má nahradit kategorii třídy; v tomto smyslu mluví o konfliktech uvnitř skupin, o hře sil uvnitř skupin, o skupinové psychologii. Dále pak zdůrazňuje i úlohu pravidelností a zákonitostí, které vyzvuže z tzv. přímé podstaty člověka. Právě tento přístup vedl Simianda k pokusům o matematizaci ekonomickosociálních procesů.

To mu bylo umožněno především tím, že byl přesvědčen o tzv. racionalitě sociálního růstu, který předjímal růst šedesátých let, a tedy i teorii, které byla později obměňována Labrousseovými žáky. Simiand mluví o tzv. dlouhých sériích, sekulárních sériích, o cyklech a může být v pravém slova smyslu označen za otce tzv. seriální historie, která vychází ze srovnání růstu (Simiand sám srovnával především cyklové křivky ve Francii, Anglii a USA). Vcelku by se dalo říct, že Simiandova koncepce byla poznamenána jakýmsi „saint-simonismem pozvolného růstu“ a příznačně se např. díval na krizi 1929—1933 jako na přechodný jev, z něhož mohou profitovat právě ti nejschopnější. Přitom se nevydával za vysloveného stoupence kapitalismu a vystupuje spíše jako ideolog sociálního reformismu. Na jedné straně odmítal klasickou politickou ekonomii pro její zřejmou apologetiku kapitalismu, na druhé straně odmítal marxismus (příznačná byla např. jeho výtky, že marxismus je „konstruktivistický“).

Vcelku je Simiand nemyslitelný bez sociologické metody Durkheimovy — v mnoha směrech představuje pokus o historickou konkretizaci této metodologie. Je tedy si třeba vyjasnit v jakém směru působila na školu Annales právě sociologie. Prakticky se historikové školy Annales odvolávají na dva sociology a to E. Durkheima a G. Gurvitche, nepočítáme-li mezi sociology kulturní antropology a Lévi-Strausse.¹⁴

Pokusíme se ukázat, že i zde nešlo o jev náhodný. E. Durkheim se např. netěšil velké oblibě proto, že byl stoupencem pojetí čistého společenského faktu, ale proto, že se zajímal především o sociální skupiny a sociální systémy a vystoupil s požadavkem sociální psychologie. Historikové školy Annales poutal k Durkheimovi především i sociální evolucionismus a hlavně snaha vysvětlit evoluci prostřednictvím kauzality a dále pak důraz na interdisciplinaritu společenského poznání. Jakkoliv byl Durkheim stoupencem sociologického „imperialismu“, byl na druhé straně přesvědčen o tom, že se sociolog musí opírat o výsledky jiných společenských věd (mimo jiné o historii, právní vědy, morální statistiku a ekonomické vědy), přičemž by sociologu náleželo v pravém slova smyslu

ciales, Hommages a Ernest Labrousse. Paříž 1974, str. 59 n. F. Simiand, La méthode positive en science économique, Paříž 1911, Méthode historique et science sociale, étude critique à propos des ouvrages récents historiques 1903, str. 1—22, 129—157. Le salaire, l'évolution sociale et la monnaie, 3. sv., Paříž 1932. Inflation et stabilisation alternée: le développement économique des Etats Unis, Paříž 1934.

¹³ F. Braudel, Histoire et sociologie v *Écrits sur l'histoire*, str. 97 n.

¹⁴ S. Moravia La ragione nascosta, Florencie 1969.

poslání syntetizující.¹⁵ Durkheim šel tak daleko, že hlásal zásadu, že sociolog má v historii hledat podstatu společenského procesu a že prakticky není podstatného rozdílu mezi sociologií a historií v případě, že historie používá srovnávací metody a přímo programaticky vystupuje s požadavkem vytvořit z historie a sociologie jednotnou vědu.¹⁶ Jedině tak se může historii dostat pravého smyslu, tj. historie může být nápomocna při řešení nejzávažnějších otázek vývoje lidstva, neboť je v této podobě s to postihnout různé aspekty společenského dění. Na jiných místech mluví Durkheim o tom, že rozdíly mezi sociologií a historií jsou pouze v odstínech poznání; společenská realita, již sociologie a historie poznává, je v pravém slova smyslu totožná.

Musíme ovšem vidět, že škola Annales nebyla pouze ovlivněna těmito metodologickými postupy. V mnohém — bylo tomu podobně jako v případě Simianda — jí konvenovala nepochybně i celková koncepce historického vývoje; Durkheim totiž dělí celkový vývoj lidstva na tzv. předindustriální a industriální stadium, přičemž kritéria pro periodizaci spatřuje především ve vědomí určité sociální koheze, sociability a sociální solidarity. Tak pro předindustriální společnost bylo podle Simianda rozhodující kolektivní vědomí, pro industriální společnost vědomí individuální.¹⁷

Historiky školy Annales mohly pak k Durkheimovi poutat ještě jiné souvislosti. Především rozšíření pole vlastního historického dění — Durkheim zkoumal např. formy církevního života v primitivních společnostech. Přitom je možno Durkheima považovat za jednoho z prvních protagonistů tzv. „regresivní metody“, jež byla hodně používána historiky Annales, jejíž jádro spočívalo v tom, že se vycházelo ze současného stavu a na základě něho se usuzovalo na souvislosti minulé. Na druhé straně bylo naopak cílem této metody ukázat, jak z původních jednoduchých prvků vznikají tvary složitější. Navíc pak Durkheim dovedl využít pro charakteristiku společnosti prvotněpospolné i anglosaské antropologie.

Konečně je nutno mít před očima skutečnost, že historici školy Annales musili v Durkheimovi vidět i jakýsi lék na současnou krizi buržoazní společnosti — podle mínění Durkheima měla právě sociologie nahradit socialismus.

Durkheim sám pak nahrazuje třídní boj sociálním konsensem a sociální problémy interpretuje jako problémy morální. „Socialismus“, o němž Durkheim tu i tam mluví, má pomoci integrovat dělnické hnutí do kapitalistického třídního státu.

¹⁵ A. Uhlíř, *Sociologická idea*, Praha 1932, str. 161–169.

¹⁶ E. Durkheim, *Sociologie a sociální vědy*, Brno 1948, s. 18.

¹⁷ E. Durkheim, *De la division du travail social*, Paříž, 1922, str. 79–101.

¹⁸ F. Braudel, *dílo cit.*, str. 119 n. J. Duvignand, *Georges Burvitch*, Paříž 1969, str. 79–98. G. Gurvitch v *Leon Duvignand*, *Georges Gurvitch*, str. 79–98. G. Gurvitch, *Proudhon et Marx*, *dílo cit.*, str. 156 n.

Druhým sociologem, jehož se historici typu Braudela velmi často dovolávají a s nímž spolutí myšlenkovou identitu byl Georges Gurvitch.¹⁸ Není to nepochybně náhodné, neboť v sociologii Gurvichově jsou obsaženy prvky, jimiž je možno revidovat evolucionistický model Durkheimův. Gurvitch totiž mnohem víc zaregistroval fenomén společenské krize kapitalistické společnosti a navíc spojil důsledněji než Durkheim hledisko historické s hlediskem sociologickým, které mu v mládí bylo zprostředkováno studiem Marxe a německého idealismu, později pak i studiem Wundtovy psychologie národů a sociologie M. Webera.¹⁸

Z pozic metodologického eklekticismu — historikové školy Annales na něm oceňují především snahu po postizení kolektivní totality, odbourání úlohy individuálního vědomí a s tím spjatý důraz na kolektivní vědomí — přicházejí přitom u Gurvitcha v. potaz i přímé zkušenosti z revoluce r. 1917.¹⁹ Odtud Gurvitchova snaha vypracovat jakýsi model, jehož by bylo možno použít proti marxistickému pojetí revoluce. Jinými slovy Gurvitch se snažil „vylepšit“ marxismus pomocí Proudhona, což prakticky u něho znamenalo např. popření úlohy federativního vlastnictví a projekt tzv. ekonomické demokracie. Z toho mu zcela zákonitě vyplynula téze, že socialistické podniky mají řídit dělnické rady. Tento proudhonismus klade pak Gurvitch do protikladu i proti sainsimonismu, který ztotožňuje s hospodářskou politikou Napoleona III. (pod nějž by však bylo možno zařadit i sociologii Durkheimovu). V samotném Proudhonovi vidí pak reprezentanta revolučního syndikalismu, přičemž prvky tohoto syndikalismu spatřuje i v sovětech, vystupuje jako stoupenec přímé demokracie a hlásá spoluúčast dělníků na podnikovém řízení.²⁰

Vcelku můžeme říci, že u Gurvitcha jde o kontrarevoluční revizi marxismu a z tohoto aspektu můžeme hodnotit i ideologický podtext Gurvitchem používaných kategorií. Platí to např. o kategorii sociální skupiny, která je nemyslitelná bez pluralistického pojetí společnosti. Gurvitch byl stoupenecem rovnováhy sil ve společnosti, čehož výrazem je i jeho komplementární dialektika.

Z toho co jsme uvedli vyplývá, že Gurvitch reflektoval z buržoazních pozic mnohem pronikavěji než Durkheim či Simiand krizi buržoazní společnosti a snažil se vypracovat model, jímž by bylo možné při řešení této krize čelit revolučním silám.

Dostáváme se k otázce, která je v historické literatuře často nadhazována, tj. do jaké míry vznik školy Annales byl přímou reakcí na společenskou a hospodářskou krizi třicátých let, k otázce, kterou si např. klade v poslední době i Pierre Chaunu.²¹ Chaunu vidí ve škole Annales třicátých let historii krize a recese, historii, která reflektuje konec velkých koloniálních říší a to na rozdíl od historiografie Annales padesátých let,

²¹ P. Chaunu, *dílo cit.*, str. 57.

již kvalifikuje jako historiografii růstu a od poslední fáze školy Annales, jež počíná r. 1965 a kterou nazývá historií velké krize civilizační. Tak Chaunu považuje Simianda za produkt krize třicátých let, na niž se Simiand snaží dát odpověď svou kvantitativní historií a cyklickou teorií. Stejně tak za projev počátku „úskosti“ třicátých let považuje i příklon k otázkám antropologickým a koneckonců i tehdy začínající historici Labrousse a Braudel nejsou podle Chaunu bez této krize myslitelní.

Je zřejmé, že poukazy na tuto krizi nejsou náhodné a ukáže se, že i vznik školy Annales můžeme spojit s ideovou krizí buržoazní ideologie třicátých let, v níž se jasně projevila sterilita současného buržoazního vzdělání a kultury, jejíž příčiny o deset let později analyzoval ve své „Podivné porážce“ Marc Bloch a kterou postřehl již ve svém mládí Lévi-Strauss.²² Tak si např. příslušníci mladé generace ve třicátých letech uvědomili, že filozofie se ve Francii víceméně změnila v estetickou kontemplaci, frazeologii a ryzí konstruktivismus. Veškeré vzdělání bylo monopolizováno v rukou těch, které Paul Nizan nazval strážnými psy, kteří sami byli neobyčejně vzdáleni vlastní konkrétní reality.²³ To byl pouze jeden z důvodů revolty mladé generace proti oficiální vědě, generace, která se snažila proniknout ke konkrétní realitě pomocí tzv. věd o člověku (sciences humaines).

Zde nutno připomenout, že se již ve třicátých letech setkáváme s kritikou Durkheimovy sociologie, jemuž mladá generace vytýkala, že přecenil systematizující aspekty sociologie a ustrnul na půdě dogmatismu, hypostazoval sociální fakta a ignoroval vlastní společenské podmínky.²⁴ Jinými slovy Durkheim se v očích této generace pohyboval v generáliích, která nebylo možno zdůvodnit konkrétním materiálem. Proti Durkheimovi se počíná stavět i M. Mauss a to větším smyslem pro sociální fakta, psychickou a symbolickou složku poznání a důraz na etnosociologické problémy. S tím souvisí i hlubší Maussovo přesvědčení, že člověk je úžeji spjat s přírodou — odtud i větší smysl pro národy tzv. třetího světa.²⁵ S tím pak souvisí i kritika Durkheima, který konstruoval svět tzv. primitivních národů z hlediska tzv. národů vyspělých a ne náhodně se počíná i ve Francii objevovat vliv anglosaské antropologie (Boas, Kroeber, Malinowski). V tom se i jasně projevuje první reakce proti evropocentrismu a nebylo rozhodně náhodné, že se i v buržoazní ideologii setkáváme ve Francii s pokusy zrelativizovat vůdčí postavení Evropy. Počíná se zdůrazňovat neschopnost tzv. evropské vědy podat skutečné návody k jednání, poukazuje se na krach tradiční filozofie a krizovost i pomíjivost tzv. vrcholných kultur. Tento odpor proti evropocentrismu můžeme např. po-

²² S. Moravia, *La ragione nascosta*, str. 28 n.

²³ P. Nizan, *Les chiens de garde*, Paříž 1932.

²⁴ S. Moravia, *dílo cit.*, str. 30 n.

²⁵ J. Gareneuve, *Sociologie de Marcel Maus*, Paříž, 1968.

stihnout i v díle Paul Valéryho, který vyvozuje důsledky z tzv. „sebe-destrukce Evropy“ z první světové války. Řada autorů si pak uvědomuje i negativní důsledky evropského kolonialismu a počínají vystupovat s jeho kritikou. Odpor proti tradičním hodnotám spojuje např. A. Maulrauxa se surrealisty, kteří odmítali akademismus v systému vzdělání, zdůrazňovali význam psychoanalýzy a orientovali se na studium jiných sociálních realit (např. mýtů). Možno říci, že řada témat, s nimiž později vystupuje škola Annales (např. studia o šílenství) byla vlastně vytčena již surrealisticky. Ovšem na rozdíl od školy Annales má důraz na tato témata u surrealistů jakýsi revoluční podtext — kritikou racionalismu se sleduje především i abstraktní kritika buržoazního režimu.²⁶

Na první pohled je zřejmé, že právě řada těchto myšlenek zapůsobila právě na historiky školy Annales a reakce školy Annales proti tradiční historiografii se tak objevuje v širších souvislostech. Ovšem přijetí těchto prvků vyžadovalo další proces a vyvíjelo se i zprostředkovaně. Je možno např. ukázat i na Marc Blochovi, že jeho tehdejší kritika tradiční francouzské historiografie byla poznamenána i snahou využít řady prvků německé buržoazní historiografie ekonomické. Je možno předpokládat, že Bloch se již za svého pobytu v Lipsku, kde studoval u K. Büchera, seznámil s pracemi Lamprechtovými, a stojí za zmínku, že Lamprecht byl ve Francii propagován především prostřednictvím Durkheimovy *L'année sociologique*. Navíc pak Bloch systematicky průběžně hodnotil v *Revue historique* celou německou medievistickou produkci dvacátých a třicátých let.²⁷ Zvláště jej zaujal A. Dopsch a Georg von Below, výsledky jejichž prací přijímal kriticky, vytýkáje např. von Belowovi přecenění právněhistorického aspektu a Dopschovi chybnou interpretaci občiny marky; oběma pak nedostatek srovnávacích zřetelů a vyslovené se omezení na psané prameny.

Príznačně jej ze starších německých historiků zaujal Meitzen a Maurer, tj. pro tzv. regresivní metodu (soudit z přítomného na minulé). Přes všechny vliv německé buržoazní historiografie je ovšem nutno vidět, že se Bloch odlišuje od německé buržoazní historiografie metodologicky v těchto aspektech. 1. V odbourání individualizačního hlediska přístupu k vlastním historickým jevům — jeho východiskem je skupina, jež se vyvíjí v čase. 2. S tím je spjat i určitý prezentismus, tj. snaha vyjít ze současného stavu a na základě něho rekonstruovat minulé poměry, přičemž si je ovšem Bloch vědom rizika tohoto přístupu a varuje před přenášením současných představ do minulosti, což jde tak daleko, že Bloch propadá

²⁶ S. Moravia, dílo cit., str. 54 n.

²⁷ E. Perin, *L'oeuvre historique de Marc Bloch*, *Revue historique*, 1948, str. 162 n. *Revue historique*, 1928, str. 108–158, 1930, str. 331–373, 1930, str. 134–160, 1932, str. 615–655, 1932, str. 66–101, 1937, dílo cit., 405–458, 1938, str. 79–121, 146–190.

jakémusi relativismu samobytnosti skupinových mentalit, které váže na určité historické etapy.

Metodologicky z toho vyplývá, že Bloch je soupencem tzv. regresivní metody, odmítaje „věcné“ rozkládání historického procesu na prvky, z nichž určitý proces vznikl, zdůrazňuje vlastní proces vývoje. 3. Bloch rekonstruuje ve vlastních hospodářských dějinách mnohé na základě zkušeností z přítomnosti a kladé důraz na jiné než písemné prameny.

S regresivní metodou je u Blocha spojena i metoda srovnávací a zvláště se Bloch snaží o srovnání vývojových fází jednotlivých institucí. Z toho vyplývá, že Bloch musil mít určitou představu o celkovém vývoji společnosti a pravidelnostech vlastního historického procesu, což mu umožnilo alespoň programaticky překonat úzce omezené stanovisko evropocentristu. Bloch si např. na konci svého spisu o feudální společnosti kladé otázku, zda by nebylo možné srovnat evropský feudalismus s feudalismem japonským.²⁸

Použití srovnávací metody bylo Blochovi konečkonců umožněno koncepcí jednoty lidského rodu a proto i téze, že podstatu historického procesu tvoří člověk, nebyla u něho tézí náhodnou.

Ještě s radikálnější reakcí na krizi oficiální historiografie — podotkněme ovšem, že hlavně v esejistických člancích před a po r. 1945 — se setkáváme u Luciena Febvra.²⁹

Mnohem více než Bloch zdůraznil Febvre význam geografického faktoru³⁰ a byl zásadně ovlivněn francouzskou geografickou školou (Vidalem de la Blanche) a ne náhodně byl právě F. Braudelem přirovnáván k Micheletovi. Mnohem větší důraz než Bloch položil Febvre na funkci mentalit — prakticky rozuměl pod mentalitami sepětí idejí s intelektuálním klimatem, v němž jsou ideje zakořeněny a z něhož vyrůstají — právě tím se má zdůraznit aktivní poměr k prostředí, které člověk pomáhá formovat. Podle Febvra pojetí je vztah mezi přírodou a prostředím vzájemný, nesmíme zapomínat na to, že příroda, s níž se setkáváme, byla již profiltrována lidskou prací.³¹ Ještě tedy více než o Blochovi platí o Febvrovi, že je produktem krize — prakticky spojuje krizové vědomí třicátých let s vědomím krize poválečné a Febvroy koncepte tvořily ne náhodně jakýsi korektiv proti ideologii růstu, jež byla příznačná pro školu Annales padesátých let.³² Krize se podle Febvra projevuje v pojetí vědy, hodnot a v zbrutlání společenských vztahů. Febvre je stoupencem abstraktního humanismu, který v rétorických vyjádřeních za-

²⁸ M. Bloch, *Société féodale II*, Paříž 1940, str. 249–251.

²⁹ L. Febvre, *Face au Vent*, *Manifeste des Annales Nouvelles* v *Combats pour l'histoire* 1953, str. 34–43.

³⁰ L. Febvre, *Examen de conscience d'une histoire et d'un historien* v *Combats*, str. 9.

³¹ L. Febvre, *L'histoire et psychologie*, *Combats*, s. 211.

³² *Vivre l'histoire* v *Combats*, str. 24 n.

tlačuje historický relativismus, který byl příznačný pro jeho monografie o Rabelaisovi a Lutherovi (jde o základní spisy, které však metodologicky není možno zařadit do školy Annales; historik podle Febvra má povinnost organizovat minulost tak, aby se dovedl lépe orientovat v přítomnosti.)

Je nepochybné, že jak Bloch tak Febvre si byli vědomi souvislostí mezi společenskou krizí kapitalistické společnosti, která započala podle nich ve třicátých letech a potřebami nové historiografie; ovšem nejradikálnější metodologické důsledky z této krize vyvodil až Fernand Braudel.

U Braudela bylo pojetí krize především spjato s vědomím toho, že Evropa ztratila své výsadní mocenské postavení a že ze staršího evropocentrismu zbývá proto jedině možnost udržet primát duchovní. Má to podle Braudela být důkazem i toho, že starší politická historiografie přestala mít smysl, ježto k člověku přistupovala z jednoty aspektu, tj. aspektu dějin politických, které byly vázány na hledisko dějin národních a státních a jejichž předpokladem byl právě evropocentrismus.³³

Toto stanovisko ovšem padlo v důsledku krachu evropocentrismu a má-li si historie udržet v současné době vedoucí postavení mezi společenskými vědami, pak nutně musí vyjít z celkové koncepce člověka (l'humanisme rétrogarde), která může nahradit národní nebo úzce pojaté evropské dějiny dějinami univerzálními. Přitom Braudel zdůvodňuje nové pojetí dějin konstantami klimatu, fyzikálních podmínek a demografického faktoru, jehož rytmy růstu mohou dodat základ pro vlastní periodizaci dějin.³⁴

Přestože je zřejmé, že svou podstatou je toto hledisko nevědecké — otázka světových dějin není myslitelná bez učení o ekonomických formacích — nelze pominout pozitivum tohoto hlediska v tom, že umožňuje překlenout rozdíly mezi tzv. historickými a nehistorickými národy. Druhý důsledek, který vyplývá z této koncepce, je průzkum každodennosti a materiální základny lidského vývoje, kterou je nyní možno zkoumat prostřednictvím statistiky. Historie tak obrací pozornost na úseky, které byly doposud ignorovány, ovšem se značným rizikem, že se pole historie rozšíří do nekonečnosti a otázka výběru faktorů se omezí na minimum a nahromadí se fakta, mezi nimiž není bližší souvislosti.

Je ovšem zřejmé, že uplatnění statistické metody pro starší období má své meze. Proto musí Braudel ve starších dějinách velmi často pracovat s analogiemi.

Důsledkem tohoto celkového pojetí je důraz na interdisciplinární pojetí a především na využití výsledků politické ekonomie.

Tak si je možno vysvětlit, proč Braudel hlásá potřebu plurality metod,

³³ F. Braudel, *Introduction générale à la collection Destins du monde* v A. Vagnac, *L'homme avant l'écriture*, Paříž, 1959, str. 308–319.

³⁴ F. Braudel, *Civilisation matérielle et le capitalisme (XVe–XVIIIe siècle)*, Paříž 1967, str. 33 n.

kterou zdůvodňuje samotnou různorodostí věd o člověku, přičemž někdy jde mezi nimi pouze o rozdíly aspektů jednotlivých přístupů k sociální skutečnosti.³⁵

Pro Braudela je ovšem příznačné, že na integraci společenských věd nahlíží z hlediska vlastního „imperialismu historie“ — dějiny v představě Braudela mají být především všeobšáhlou společenskou vědou. Zvláště pokud jde o vztah sociologie a historie je Braudel přesvědčen, že rozdíly mezi oběma zmizí tehdy, kdy bude potřeba studovat dlouhé etapy (*longue durée*).³⁶

Odbourání politické historie vede pak podobně jako u Durkheima či Gurvitche k negaci individualizačního principu a k zdůraznění významu skupiny. Právě tento přístup má umožnit: a) použití kauzální explikace, b) uplatnění srovnávací metody, c) postižení vlastních pravidelností, které mohou být zdůvodněny statistickými metodami. Statistické metody mají tak umožnit vlastní postižení „*longue durée*“, která se ovšem jimi nevyčerpává (zahrnuje řadu jiných fenoménů mimostátních jako jsou instituce náboženství a civilizace).³⁷

Že Braudel sám neměl v otázce „*longue durée*“ jasno, o tom svědčí mimo jiné skutečnost, že za předchůdce koncepce „*longue durée*“ považuje vedle Burckhardta i Ranka a naproti tomu francouzské politické historiky považuje za pouhé kronikáře událostí. Ovšem jakkoliv odvolání na Ranka je vcelku absurdní, je zřejmé, že Braudel má na mysli Rankovo pojetí tendence, která je u něho vlastně totožná s pojetím struktury, s tím ovšem rozdílem, že fakticky Braudel ztotožňuje strukturu především s pojetím sociologickým, což mu nebrání v tom, aby mistry strukturálních dějin neviděl v Evropské literatuře a latinském středověku Ernsta Roberta Curtia anebo ve Febvrově Rabelaisovi.³⁸ Bylo by ovšem nesprávné nevidět zde určitou důslednost. Braudel nečiní podstatného rozdílu mezi strukturou a modelem a právě využití modelu mu umožňuje srovnávací metody.

Již u Braudela se setkáváme v druhém dílu „Středomoří“ s pokusem o vystižení základních historických procesů prostřednictvím tzv. *conjonctures*. Nepochybně se v tom obráží snaha jedné části francouzské buržoazní historiografie o postižení dějin prostřednictvím kvantitativních metod. — Dá se říci, že tzv. kvantitativní směr je u francouzské historiografie stejně starý jako škola *Annales*. Od počátku existovaly mezi oběma směry velmi úzké vztahy a styčné body, které vedly skoro k jakési kohezi směrů. Tak např. vedoucí kvantitativní historik Labrousse byl vždy se svými pracemi počítán ke směru historiografie *Annales*. Na druhé straně

³⁵ F. Braudel, *Unité et diversité des sciences de l'homme* v *Ecrits sur l'histoire*, Paříž 1969, str. 85–96.

³⁶ Tamtéž, str. 97–122.

³⁷ *La longue durée*, tamtéž, str. 21 n.

³⁸ Tamtéž, str. 51.

ovšem i historici školy Annales ukazují, že podobně jako je tomu v případě školy Annales je i kvantitativní historiografie produktem hospodářské krize třicátých let.³⁹ To, že kvantitativní historici zaměřili svou pozornost právě na zkoumání cen interpretuje se jako přímý důsledek cenové labilit, ke které došlo v důsledku hospodářské krize. Až do této doby byl celkový vývoj poznamenán naopak po 200 let jakousi cenovou stabilitou.⁴⁰

Přitom je ovšem pro současnou ekonomickou francouzskou historiografii příznačné, že přesto, že uznává pozitivní výsledky kvantitativní historie, vytýká jí jednostrannost. Proto se např. současní buržoazní ekonomičtí historici, kteří se hlásí ke škole Annales, distancují od Simianda, který bývá považován za zakladatele směru kvantitativní historiografie. Simiand totiž ve třicátých letech vystoupil s myšlenkou jakési paralelity mezi vzestupem cen a vzestupem výroby. Jako příklad uváděl 16. stol., kdy v důsledku velkého dovozu zlata došlo k redukci výroby. Naopak dojde-li ke snížení cen, pak musíme být podle Simianda naopak svědky snížení výroby.⁴¹

Je známo, že právě tato jednoduchá téze tvořila páteř celého Simiandova pojetí konjunktur, která figuruje jako podstatná součást celé jeho ekonomické koncepce. Navíc se pak Simiand pokoušel aplikovat tuto koncepci na různá období novověku, přičemž dospěl k vzájemně protichůdným výsledkům ve srovnání s tím, k čemuž došli jiní historici. Simiand viděl v italském trecentu a quattrocentu produkt krize, pak naopak dokazoval později Braudel, že právě renesance se vyznačovala zvýšením cen, které nutně musilo vést ke zvýšení produkce. Sedmnácté století se pak charakterizuje jako století hospodářské deprese, období od osvícenství až do současnosti jako období cenové konjunktury a to s výjimkou období Velké francouzské revoluce, kdy mělo dojít k značnému poklesu cen. Podle mínění Simianda byla právě Francouzská revoluce vyvolána prudkým poklesem cen.

Je ovšem zřejmé, že tomuto schématu protiřečí už samotná empirie. Tak jiní kvantitativní historici dokazují, že období mezi 1820—1830 je charakterizováno stagnací cen na straně jedné a ekonomickou konjunkturou na straně druhé a poukazuje se i na jiné diskrepance této koncepce.⁴²

Již v padesátých letech se setkáváme s kvantitativní historiografií

³⁹ P. Chaunu, *De l'histoire à la prospective*, Paris 1975.

⁴⁰ F. Furet, *Le quantitatif en histoire, Faire de l'histoire, Nouveaux problèmes*, Paris 1974, s. 42 a n.

⁴¹ Die quantitative Geschichte und die Konstruktion der geschichtlichen Tatsachen, Seminar: Geschichte und Theorie, Umriss einer Historik, Frankfurt 1976, s. 97, E. Le Roy Ladurie, *Le territoire de l'historien*, Paris 1973, s. 300. J. Bouvier, *Pour François Simiand, Annales* 1973, s. 1173—1194.

⁴² E. Le Roy Ladurie, s. 18 a n.

s jinou tendencí, jež výsledky, k nimž dospěla kvantitativní historio-
grafie simiandovského typu přinejmenším relativizuje a nahrazuje ji
tzv. teorií růstu. Případně byla i do Francie importována teorie *décollage*
— *take — off*. Při tomto teorie růstu zatlačily ve francouzské historio-
grafii ony koncepce francouzské ekonomické historiografie, které se v ně-
čem zdánlivě přibližovaly marxismu, koncepci průmyslové revoluce nebo
tzv. revoluce technologické. Nejde přitom rozhodně o náhodu, neboť kon-
cepce růstu je vysloveně poznamenána konzervativními rysy. Příznačně
se např. snaží dokázat Le Roy Ladurie, že hospodářský rozmach první
poloviny 19. stol. nezávisel na technologických inovacích, nýbrž na roz-
voji tradičních odvětví výroby.⁴³

V tom lze v jistém směru vidět i jakousi paralelu k americké *New Economic History*, která např. v pracích Fogelových došla k závěru, že by vlastní ekonomická prosperita v USA ve druhé polovině 19. stol. byla myslitelná i bez železnic a že dokonce samotný otrokářský systém na jihu USA poskytoval mnohé možnosti pro vzestup výroby. Podle této kon-
cepce tedy nikoliv parní stroj, nýbrž otroctví pomohly zvýšit vlastní vý-
robu.

Je jisté, že francouzští historici školy *Annales* nechtěli jít tak daleko,
ale přesto je konzervativní rys jejich dějepisectví nadobýčejně jasný.⁴⁴
To je jeden z důvodů, proč se historici školy *Annales* zaměřují především
na tzv. stabilní společnosti, tj. na společnosti před vlastním *take — off*.
Tyto společnosti jsou v jejich pojetí charakterizovány nikoliv růstem —
maximálně snad můžeme mluvit o ostrovech růstu — nýbrž schopností
vlastní regenerace a schopností překonávat různé zádrhly (*blocages*).

Že tyto vývody jsou bezprostředně zaměřeny proti marxismu, o tom
podává přímý důkaz Le Roy Ladurie tím, že útočí proti marxistické
koncepci pauperizace. Pauperismus nebyl podle něho spjat se zrodem
a rozvojem kapitalistických výrobních vztahů, nýbrž představuje symp-
tom tzv. blokovaných společností, přičemž vlastní *blocages* jsou bezpro-
středně společenské povahy. Tak mohou např. figurovat jako bezpro-
střední výsledek daňové politiky.⁴⁵

Je tedy zřejmé, že osvojení si a další rozpracování teorie růstu
francouzskými historiky může být hodnoceno jako pokus rozšířit zá-
kladnu buržoazní historiografie pro boj proti marxismu. Mimo jiné má
k tomu i posloužit použití kategorií buržoazní politické ekonomie (nabídka,
poptávka, vyčíslení národního produktu). Tato metoda byla zvláště uplat-
něna na poli demografických bádání a v historiografii se osvědčila přede-
vším na poli regionálních dějin. Tak např. Goubert a Le Roy Ladurie
usilovali o postižení křivek demografického růstu. Přičemž i zde vystu-
puje do popředí tendence — tak je tomu např. ve Vilarově *La Catalogue*

⁴³ Tamtéž, s. 19.

⁴⁴ M. Lévy-Leboyer, *La New Economic History, Annales 1969*, s. 1035–1065.

en Espagne moderne — postihnout možnosti vlastního take-off již uvnitř vlastní tradiční společnosti. Vilar se snaží dokázat, že vlastní hospodářský vzestup Katalánie v 18. stol. byl zaručen vlastním rozvojem tradičních metod výroby, tedy vlastním rozvojem zemědělství a to především v důsledku nových technik zavodňovacích prací. Jiak právě pro tyto společnosti platí malthusiánský model sebeomezení a to v rámci samotné „longue durée“.⁴⁶ Rozhodující přitom je, že se takto překonává starší metodologie hospodářských dějin, zakládající se především na výzkumu cen a že se přitom vyjde z modelu o mnoha faktorech, modelu, který v sobě sjednocuje ceny, indexy výroby, platy a faktory demografické.

V současné buržoazní francouzské historiografii nepostrádáme ani pokusy sloučit kvantitativní historiografii se sociologií, jež se jaksi promítá do minulosti.⁴⁷

Tak podle Fureta lze např. empirickou sociologii chápat jako kvantitativní historiografii přítomnosti. Nebo se setkáváme s pokusy pojmout kvantitativní dějepisectví jako jakýsi druh ekonometrie, jež by mohla integrovat celou oblast „sociálního“. Přitom se skoro stereotypně varuje před nebezpečím snížit dějiny jen na jakýsi doplněk politické ekonomie.

Přitom propadá např. Furet do protikladu k zásadám, jež dříve platily jako jakési dogma, tj. hlásí se k tzv. koncepčnímu indeterminismu (A. Chaunu dokonce hovoří o jakémisi duchovním stavu o celku metod, o přiblížení se apod.).

Podle Chaunuho jde v kvantitativní a seriální historiografii o disciplínu, která reflektuje obavy současnosti a která užívá metod a výsledků antropologie, etnografie a kolektivní psychologie. Zde nutno vidět i důvody toho, proč se právě v sedmdesátých letech kritizují metody teorie hospodářského růstu, metody, jež udávaly tón ekonomické historiografie v šedesátých letech a proč se kriticky hledí na metody americké New Economic History. Chaunu např. kritizuje americkou New Economic History proto, že pracuje se zjednodušenou antropologií, která v člověku hledá bytost toužící výhradně po zisku. Podle Chaunuho si není možno představit New Economic History bez vyvinutého ekonomického systému USA.

S touto relativizací metodologie ekonomické historiografie šedesátých let je úzce spojen i koncept tzv. seriální historiografie. Někteří historici jsou dnes přesvědčeni o tom, že právě tato historiografie má nahradit starší kvantitativní historiografii. Tak zvaná seriální historiografie vykazuje sice několik styčných bodů s kvantitativní historiografií, ale není s ní identická. Metodologicky pak sdílí seriální historiografii mnohé prin-

⁴⁵ L. Roy Ladurie s. 20 n.

⁴⁶ P. Coubert, *Beauvais et la Beauvaisis de 1600 à 1700*, Paris 1960. E. Le Roy Ladurie, *Les paysans du Languedoc*, 2. sv., Paris 1966. P. Vilar, *La Catalogne dans l'Espagne moderne*, Paris 1962.

⁴⁷ F. Furet, *Le quantitatif en historie*, s. 42 n.

cipy se starší historiografií školy Annales, např. na oněch místech, kde podřizuje individuální kolektivnímu. Podle výroku Chaunyho přichází individuální v úvahu jen tehdy, jestliže je podřizeno sérii. Přitom se zvláštní důraz klade především na matematické metody.

Je pochopitelné, že se tzv. seriální historiografie omezuje především na období, v nichž máme dostatek statistických dat. Na druhé straně však využívá i tzv. protostatistiky, která, jak známo, začíná již v 17. stol. Ovšem pokud jde o starší období, musí i protagonistům těchto metod připadat tyto metody jako sporné. Proto vcelku odmítají pokusy využít tyto metody pro období antiky.⁴⁸

Podrobnější rozbor by ukázal, že i v seriálním dějepisectví nechybí ideologický podtón. Tak např. tzv. seriální historici školy Annales (Furet, Chaunu, Le Roy Ladurie) přímo tvrdí, že „longue durée“ umožňuje hlavně postihnout změnu v rámci rovnováhy a stability,⁴⁹ a dokonce přiznávají, že takto praktikovaná zkoumání slohových sérií brání analýze kvalitativních strukturálních metod. Furet jde dokonce tak daleko, že v seriální historiografii spatřuje korektiv k buržoazní historiografii 19. stol., která byla zaměřena na změnu a pokrok. Přitom vytýká historiografii nejen to, že vycházela z jakýchsi finalistických představ, nýbrž že byla spjata s koncepcemi svobody a republiky. Na rozdíl od historiografie 19. stol. vychází seriální historiografie z principu kontinuity a z představy homogenního a identického vývoje.

Metodologicky pak má být seriální historiografie pojata jako historie problémů a má tvořit jakýsi protipól proti tzv. historii událostí.

Ne náhodně se za průkopnické dílo této historiografie vydává dílo Le Roy Ladurieho *Les paysans du Languedoc*.⁵⁰ Le Roy Ladurie v něm pracuje s „longue durée“ uzavřené oblasti a vychází ze studia dlouhodobého agrárního cyklu, pro nějž má být charakteristická rovnováha ve smyslu Malthuse. Přitom ovšem má opět jít o tzv. zbrzděný vývoj, který není schopen vlastní strukturální změny. Tak se dějiny redukují na vývoj a možnosti obnovy agrárního hospodářství. Ne náhodně adresují historici typu Le Roy Ladurieho Malthusovi výtku, že rozvinul svůj model v počátcích vlastního vzestupu (take-of, décollage) tedy právě v okamžiku, kdy tento model ztrácí již svou závaznost.⁵¹

V tomto druhu seriálního dějepisectví má jít především o průzkum různých vývojových variant. Tak se zkoumají především demografické řady a změny v majetkových poměrech a studium tzv. sérií má pak umožnit srovnávací studium hospodářských dějin. Přitom se doznává, že právě srovnávací studium má umožnit postižení nerovnoměrností vý-

⁴⁸ P. Chaunu, *L'histoire sérielle*, *Revue historique*, 1970, s. 297–320.

⁴⁹ E. Le Roy Ladurie, *Le quantitatif en histoire*, s. 31 n.

⁵⁰ E. Le Roy Ladurie, *Les paysans du Languedo*, Paris 1966.

⁵¹ E. Le Roy Ladurie, *Le quantitatif en histoire*, s. 38.

voje. K tomu se má např. dojít na základě srovnání katalánského, francouzského a anglického hospodářství v 18. stol. Mají se pak zkoumat i další nerovnoměrnosti např. mezi vývojem agrárního hospodářství a kulturou v období renesance.

Bylo by ovšem nesprávné vidět v seriální historiografii jen typ historiografie, která se vysloveně zabývá materiální základnou společností. Spíše se v poslední době setkáváme s pokusy uplatnit její metody i ve sféře politického dějepisectví a v oblasti tzv. mentalit.

Tak se např. do seriální a kvantitativní historiografie řadí pokusy o výzkum analfabestismu, sociologie výchovy nebo náboženského cítění anebo se zkoumá tzv. konzumpce idejí tzv. elitami. V politice jsou např. častým předmětem tzv. kvantitativních dějin výsledky voleb.⁵²

Bylo by ovšem po všem, co jsme řekli, nesprávné nevidět některé pozitivní výsledky celého směru. Tak historici *Annales* použili v šedesátých a sedmdesátých letech nových pramenů a nových metod pro jejich zpracování. Zvláště přívrženci tzv. seriální historiografie mohli zpracovat prameny, jež mají vysloveně kvantitativní charakter a mohli upřít pozornost i na prameny, které nejsou prameny kvantitativní povahy, které ovšem je možno kvantitativně vyhodnotit.

Přesto, že nelze popřít některé pozitivní výsledky, k nimž historiografie dospěla, nelze ovšem nevidět, že v celkové syntéze francouzských hospodářských dějin, které mají především shrnout výsledky prací historiků školy *Annales*, se objevují markantně tendence, které jsme se snažili analyzovat a které vedou ke značným diskrepancím v samotných výsledcích. Tak za jediné pozitivum stati Chaunuho,⁵³ která pojednává o úloze státu v hospodářském životě, lze považovat jeho zpracování údajů o úřednících, čímž má být umožněno jakési postižení sociální mobility této sociální vrstvy. Jinak právě toto dílo svědčí o tom, že vedoucí historici školy *Annales* nejsou s to postihnout hospodářský život v pravé syntéze. Navíc se pak v díle projevují negativně tradiční, výše analyzované rysy *Annales*. Tak např. ve stati, jejímž autorem je Gascon,⁵⁴ se vyzdvihují rysy, jež spojují měšťanstvo s feudály a nikoliv ony, jež vedou ke kapitalismu. Příčina toho je nepochybně v tom, že výzkum městské ekonomiky se převážně orientuje na obchod, kdežto hlavní řemeslo a průmyslová odvětví jsou v tomto díle skoro nepovšimnuta.

Podobně jako ve stati Chaunuho, i ve stati, kterou napsal Le Roy Ladurie,⁵⁵ zaujímají demografické údaje naprosto přední místo. Mimo jiné

⁵² Tamtéž, s. 33.

⁵³ P. Chaunu, *L'état v Histoire économique et sociale de la France*, Paris 1977, sv. I, s. 15 n.

⁵⁴ R. Gascon, *La France du mouvement, Le commerce et les villes*, tamtéž, s. 231–232.

⁵⁵ L. Roy Ladurie, *Les masses profondes, La paysannerie*, tamtéž 2. sv., s. 483 až 860.

se má jimi postihnout vývoj morálního faktoru, společenské důsledky morů apodobně. Naproti tomu vývoj vlastních výrobních sil a vztahů je zmíněn jenom na okraji. Fakticky se Le Roy Ladurie dotýká pouze vývoje cen, otázky rent a rozdělení statků.

Podobně jako ve stati Chaunuho, i ve stati, kterou napsal Le Roy Ladurie,⁵⁵ zaujímá demografie naprosto řední místo. Mimo jiné má se dotýkat pouze otázky cen a rozdělení statků.

Vcelku se tedy o seriální historiografii dá říci, že zaujímá pouze zprostředkující funkci mezi kvantitativním ekonomickým dějepisectvím a tzv. bádáním o mentalitách.

V historické literatuře se často uvádí, že dějiny mentalit, za jejichž zakladatele je považován Lucien Febvre, měly od počátku školy Annales sloužit jako korektiv proti tzv. imperialismu kvantitativního ekonomického dějepisectví. Přitom již samotné vymezení pojmu mentalit skýtá četné obtíže.⁵⁶ Mnoho záleží na tom, co jednotliví autoři pod tímto pojmem rozumí. Tak např. chápe Duby pod mentalitou např. i feudální pojetí služby, duchovní poměr k práci anebo dokonce i některé praktické víry.⁵⁷

Nelze přitom popřít, že právě toto pojetí mentalit bylo ovlivněno ideami francouzských buržoazních etnologů a sociologů. Vysvítá to např. ze skutečnosti, že pod mentalitou se rozumějí rity, ceremoniální praktiky a systémy víry. K mentalitám se počítají i symboly vlády, tzv. magické vlastnosti panovníka a dokonce i hagiografie.

Je na první pohled zřejmé, že se toto pojetí mentalit obrací nejen proti marxistickému pojetí ideologie ale i proti snahám tzv. dějin ideologií,⁵⁸ podle nichž by se např. jednání králů mělo vyvodit z některých filozofických představ. To má samozřejmě své oprávnění; pohnutky takových jednání lze spíše vysvětlit z reziduí některých filozofických idejí než z těchto idejí samotných.

Tak máme při studiu mentalit co činit nikoliv s celými ideovými komplexy, nýbrž pouze se zlomky některých idejí, mínění, projevů, které je možno navíc ještě kvantifikovat a jež právě tak mohou být zařazeny do strukturálních souvislostí.

Je zřejmé, že celé toto pojetí mentalit — historici školy Annales se přitom odvolávají na Micheleta jako svého předchůdce — se zaměřuje proti marxistickému pojetí základny a nadstavby. Tak např. vytyká marxismu příznačně Le Goff, že nepochopil vztah mezi tzv. infrastrukturou a suprastrukturou.⁵⁹ Jinými slovy propjuje se zde tendence zavedením

⁵⁶ J. le Goff, *Les mentalités, Une histoire ambigue v Faire de l'histoire*, Nouveaux objects 1974, s. 76–94.

⁵⁷ G. Duby, *L'histoire des mentalités, L'histoire et ses méthodes*, Paris 1961, s. 937 až 966.

⁵⁸ J. le Goff, *Les mentalités* s. 79.

⁵⁹ Tamtéž, s. 89.

kategorie „každodenního“ vypreparovat to, co obrazně řečeno spojuje Caesara s prostým vojákem, panovníka s rolníkem.

Fakt, že i mentality jsou podmíněny třídě, se uvádí v potaz i tvrzením, že se poměr mentalit k ideám vykládá podobně jako vztah materiální kultury k hospodářským dějinám. Mentality mají reprezentovat to, co je svou podstatou nerefluktovatelné, kdežto v ideologii se v podstatě předpokládá reflektovaný moment. Nerefluktovaný moment mentalit v pojetí historiků Annales přímo ohrožuje reflektovaný moment idejí.⁶⁰

Právě studium mentalit má vést k dokázání konstantního prvku v samotném historickém procesu a proto ne náhodně kladou historikové Annales důraz na historickou tradici a zdůrazňují v historii neschopnost přizpůsobit se novým poměrům.

Na druhé straně ovšem nesmíme zapomenout, že se takto skutečně rozšiřuje vlastní pramenná základna historie. Tak např. se za pramen mentalit považují administrativní seznamy, v nichž se má reflektovat mentalita moci, nápisy na hrobech, topoi, formuláře praembule a hagiografie, která nám má objasnit poměr přirozeného a nadpřirozeného, dále prameny inkvizice a dokonce peníze a zbraně. Přitom jsou literární texty využívány jen v tom případě, jestliže mohou něco říci z hlediska vlastních mentalit. Jako pramen pro studium mentalit pak může sloužit i maliřství, filologie, syntax a dokonce i slovníky.⁶¹

Vcelku je při tomto pojetí mentalit zřejmá tendence vypreparovat sféru, jež se nachází mimo třídní boje. Sice se podle Le Goffa musíme stříci zásadně toho, abychom mentality redukovali na jakýsi behavioristický reflex a dokonce se v tomto smyslu mluví o tzv. třídních mentalitách, ale toto všechno se děje jaksi na okraji. Ne náhodně se přitom zdůrazňuje, že mentality představují maximálně výraz vnitřního napětí a nemohou proto sloužit jako výraz třídních bojů.⁶²

Není dále náhodné, že pojem mentalit je odvozen přímo z primitivních společností a že se při nich používá i vzoru dětské psychologie. Máme zde tedy jasně co činit s tendencí přenést mnohé znaky vlastní beztrždní společnosti přímo do společnosti třídní. Právě toto pojetí pak umožňuje pochopit mentality přesněji než je tomu tehdy, kdy se v mentalitách vidí jen světový názor, který je pochopitelně spjat s vlastními třídními prvky.⁶³

Obecně se dá říci, že v padesátých letech vytlačila kvantitativní historiografie a studium mentalit v historiografii Annales vlastní studium politických dějin. V poslední době se ovšem zdá, že zde dochází k jakýmsi korekturám, což souvisí s tendencí znovu zdůraznit samostatnou úlohu

⁶⁰ Tamtéž, s. 80.

⁶¹ Tamtéž, s. 85.

⁶² Tamtéž, s. 89.

⁶³ Tamtéž, s. 83.

dějin ve vztahu k sociologii. Chaunu jde např. tak daleko, že zdůrazňuje úlohu státu i ve vlastních hospodářských dějinách.⁶⁴ Nejde přitom ovšem zdaleka o oživení starého politického dějepisce, které je nadále označováno za dějepisce elitistické, dějepisce, jež pracuje s bibliografickou metodou a jež proto je nuceno ignorovat vlastní seriální řady. Proto se tomuto staršímu politickému dějepisce vytýká narativnost, neschopnost použít srovnávací metody a to, že se pohybuje pouze na povrchu událostí.⁶⁵

Nebylo proto náhodné, že se ve starší historiografii Annales hledělo na politické dějepisce jen jako na jakýsi přívěsek strukturálního dějepisce. Proto by podle mínění historiků školy Annales bylo nesmyslné snažit se tento druh dějepisce obnovit. Odtud pak požadavek, neomezovat oblast politického na jednotlivé události, nýbrž jeho základnu podstatně rozšířit. Při výzkumu „politického“ je pak podle této teorie nutno použít metod, jež již byly vyzkoušeny v jiných oborech. Přitom v současné době vyzdvihují historici školy Annales opět autonomii politických dějin a staví se proti tomu, aby se v „politickém“ viděla jen jakási derivace ekonomického momentu, jak tomu bylo v tak řečeném politickém saint-simonismu. Tak se pole politiky zásadně rozšiřuje. Politiku je v tomto pojetí nutno pochopit jako přímý zásah do oněch oblastí, v nichž se odehrávají lidské osudy a v nichž se rozvíjí vlastní budoucnost lidstva.

To prakticky znamená, že na rozdíl od historiografie 19. stol., která podle mínění historiků školy Annales redukovala politiku hlavně na činnost králů — tato myšlenka je ovšem při nejmenším zjednodušující — můžeme nyní mluvit o tzv. sektoriální politice, v níž se obráží pozice jednotlivých společenských skupin. Proto je nutné v politických dějinách vycházet z delších časových úseků; i v politice máme tak co činit s tzv. *longue durée*.

Smysl těchto vývodů spočívá v tom, že se vlastní politické dějiny identifikují s dějinami sociálními a že v nich sledujeme především studium vlastních sociálně politických institucí. Jako příklad takovýchto politických dějin se uvádí dílo René Remonda *Politický život ve Francii*.⁶⁶ Jde o dílo, které úmyslně rezignovalo na narativní dějepisce a zkoumalo politickou činnost, která měla být zprostředkována institucemi. Jinými slovy: v novém politickém dějepisce má jít především o diferencovaný výzkum mocenských struktur. Používá se v něm — projevuje se zde především vliv buržoazního politologa R. Arona — i sociologie politiky. Přitom se ovšem vystupuje i s některými novými požadavky. Tak např. se sleduje vlastní mechanismus revolucí.⁶⁷ Je též nutno prozkoumat, jak

⁶⁴ P. Chaunu, *L'état*, s. 20 n.

⁶⁵ J. Julliard, *La politique, Faire de l'histoire, Nouvelles approches*, s. 229–250.

⁶⁶ R. Remond, *La vie politique de France*, Paris 1965.

⁶⁷ J. Julliard, s. 239.

je nutné vzdát se představy lineární kauzality a zdůraznit jak se při výzkumu je v sobě minulé a budoucí. Je zřejmé, že se historici Annales takto dotýkají i řady velmi důležitých problémů. Tak např. zdůrazňují požadavek výzkumu velkých selských povstání.

Další požadavek se pak vztahuje na využití kvantitativních metod ve vlastním politickém dějepisectví. Jako oblast, v níž je možné těchto metod s úspěchem použít, se udává tzv. geografie volebních výsledků. Zde pak např. přichází v úvahu výzkum veřejného mínění prostřednictvím dotazníků. Pro budoucnost se pak vytyčuje zásada, že dějiny mají být dějinami moci a rozdělení moci.⁶⁸ Zdá se tedy, že se v poslední době prosazuje ve škole Annales jakási tendence po přehodnocení vztahu k politickým dějinám, která vystupuje výrazně do popředí především v metodologické práci Paul Veyna.

Před deseti lety se mohlo zdát, že Veyne vystupoval především jako jakýsi souběžec historie, v poslední době je však bezprostředně do školy Annales přiřazován — přinejmenším figuruje jeho stať o konceptuálním pojetím dějin v základním metodologickém díle školy Annales: *Faire de l'histoire*.⁶⁹

Fakticky ovšem můžeme jeho hlavní metodologické dílo, jež zpracovává otázky historické metodologie a jež nalezlo širokou odezvu,⁷⁰ chápat jako přímou reakci na metodu školy Annales třicátých a šedesátých let. Tak Veyne popírá zcela úmyslně vědecký charakter dějin, označuje dějiny skoro provokativně za jakýsi recit pravých událostí.⁷¹ Velmi striktně pak zdůrazňuje charakter historického poznání a popírá objektivitu vlastního historického poznání — dějiny jsou podle Veyna, co jsme z nich my sami udělali prostřednictvím výběru — *découpage*.⁷² Ponecháváme pak na historikově rozhodnutí, zda se chce zabývat individuálním nebo kolektivním v dějinách.⁷³ Veyne se sice dovede vyvarovat extrémních důsledků této koncepce prostřednictvím tzv. *praxeologie*, pomocí níž analyzuje jednání člověka. Zdůrazňuje specifitu historického poznání, což mu ovšem nebrání v tvrzení, že dějiny jsou dějinami individualit a dokonce mluví o dějinách jako o dějinách kuriozit.⁷⁴ Dokonce doporučuje, aby se historik vyvaroval staré metody ex-

⁶⁸ Tamtéž, s. 240.

⁶⁹ P. Veyne, *L'histoire conceptualisante, Faire de l'histoire, Nouveaux problèmes* s. 62–92.

⁷⁰ P. Veyne, *Comment on écrit l'histoire, Essai d'epistémologie*, Paris 1971.

⁷¹ Srovnej J. le Goff, *Is Politics still the backbone of History*, *Daedalus* 1971, s. 1–12. B. Barret Kriegel, *Histoire et politique ou l'histoire science des effets*, *Annales* 1973, 143–1462. M. Ferro, *La grande guerre 1914–1918*, Paris 1969. F. Furet, D. Richet, *La révolution française* 2. sv., Paris 1965. G. Haupt, *Socialism and the Great War, The Collapse of the Second International*, Oxford 1972.

⁷² P. Veyne, s. 22.

⁷³ Tamtéž, s. 24 n.

⁷⁴ Tamtéž, s. 52.

⁷⁵ Tamtéž, s. 103.

plikací — explikace může při nejlepším představovat prostředek, jímž je možno vnést jakýsi řád do řady událostí. Veyne pak redukuje příčiny na pouhé akcidenty a obrací se proti mínění, že dějiny jsou formovány hlubšími příčinami.⁷⁵ Stejně odmítá jako nepotřebnou historickou typologii nebo v ní maximálně vidí subjektivní poznávací prostředek. (A to ve smyslu subjektivní náboženské historické ideologie Marrouovy.) Stejně i srovnávací metoda je pojímána jako heuristický prostředek.⁷⁶

Veyne tedy zdůrazňuje požadavek historické konkrétnosti; obecné pojmy pojímá především jako prostředek k interpretaci konkrétního a historická metoda je jím identifikována jako porozumění. Fakticky je možno v těchto výrocích Veynových sledovat i vliv Maxe Webera. Platí to především o otázce hodnot,⁷⁷ neboť Veyne po vzoru Maxe Webera propaguje vědu bez hodnot. Hodnoty pak mohou podle Veyna sloužit historikovi maximálně jako noetický prostředek. Jinak je ovšem možné uskutečnit jejich analýzu v samotném historickém procesu.

Z tohoto důvodu zpochybňuje též Veyne význam jiných společenských věd pro historii. Tyto vědy mohou přinést historii jen malý užitek. Sociologie se pak odmítá přímo jako jakási pseudověda, která doposud neučinila první kroky a jejíž vlastní historická bilance se víceméně rovná nule.⁷⁸

Je zřejmé, že tyto metody mohou opět jen vésti k vlastní redukci historie — výsledkem je jakýsi konceptualismus, jehož oporu lze spatřovat ve Weberově vědosloví (*Wissenschaftslehre*). Ovšem na druhé straně se přece jen zdá, že ve své stati ve *Faire de l'histoire* Veyne přese všechno učinil řadu ústupků starší metodologii *Annales*; tzv. konceptuální dějiny mají — i když subjektivně — využít i starší metody historiografie *Annales*.

Tak Veyne znovu vyzdvihuje metodu srovnávací a rehabilituje alespoň částečně historickou typologii. To vede k tomu, že Veyne chce opět nahradit narativní dějiny analýzou pojmu a vysloveně se pak obrací proti vlastnímu historickému monadismu — individuum je podle Veyna možno pochopit jen v rámci kolektivu.⁷⁹

Tolik tedy k poslednímu vývoji školy *Annales*. Závěrem několik slov o mezinárodním ohlasu školy *Annales*. Na první pohled se mohlo zdát, že první země, kde došly metody *Annales* ohlasu byla Itálie — skutečně italská buržoazní historikové udržovali po válce s historiky školy *Annales* cíle osobní styky. Ovšem přihlédneme-li k této skutečnosti blíže, pak seznáme, že šlo pouze o styky vnější. Jak ukazujeme v této práci na jiném místě uchovala si totiž italská buržoazní historiografie jistou kon-

⁷⁵ Tamtéž, s. 145.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž, s. 111.

⁷⁸ Tamtéž, s. 340.

⁷⁹ P. Veyne, *L'histoire conceptualisante*, s. 64 n.

tinuitu historismu, přičemž tento historismus nebyl zdaleka tak konzervativně zaměřen jako historismus německý a to jednak proto, že ve svém vývoji absorboval již koncem minulého a počátkem dvacátého století prvky legálního marxismu, ale že po druhé světové válce musila italská buržoazní historiografie znovu na marxismus reagovat. V tom je možno vidět i pozitivní vliv Gramsciho, i když na druhé straně je nutno zdůraznit, že italská buržoazní historiografie převzala z marxismu jen některé prvky. Přesto však měla pozitivnější vztah k historické změně a revoluci než škola Annales. V tomto směru je nutno chápat i výtky, které např. italské buržoazní historiografii adresuje Mario del Treppo⁸⁰ a pokusy o obhajobu jejích tradičních metod jinými historiky.⁸¹ Maximálně jde tedy v italské buržoazní historiografii, jak ukazuje případ Quaderni storici, jen o jakési koncese školy Annales. Od počátku narážela historiografie Annales na radikálnější odpor v buržoazní historiografii NSR. Tak u Gerharda Rittera se setkáváme s pokusem dokázat, že jediné hodnotné co zahrnuje historiografie Annales je vlastně obsaženo již ve starší německé historiografii. Ritter se dále staví — přesto že dělá některé ústupky Annales — proti oddělení politických dějin od dějin kulturních a dokonce proti pojetí Marc Blocha, podle něhož je vlastním objektem dějin člověk. Ritter se dále staví proti tzv. teamové práci, jež měla být podle něho příznačná právě pro historiografii Annales a proti použití statistických metod — rozuměj tedy proti kvalitativní historiografii.⁸² Na druhé straně není ovšem možno popřít, že jiní historikové, např. W. Conze a K. Bosl byli od počátku ochotni činit metodologii školy Annales větší koncese a K. Bosl přejal např. z Annales mnohé, co se týká pojetí času. Znovu zájem o historiografii Annales ožívá koncem šedesátých a počátkem sedmdesátých let. Ovšem ani tehdy se metody školy Annales nepřijímají jednoznačně. Naopak se historiografie Annales kritizuje z pozic sociologické historiografie tzv. industriální společnosti. Tak se proti historiografii Annales namítá, že je vhodná pouze pro výzkum stabilních epoch, v nichž můžeme mluvit o jakémsi pohybu v kruhu a kde tedy platí, že dějiny mohou figurovat jako *magistra vitae*. Ale i v těchto obdobích není historiografie Annales schopna analyzovat prvky, jež ukazují jako disfunkcionální. Metodologie školy Annales není schopna analyzovat ony prvky, jež obrazy změny v rámci *durée*. Mimoto není možné na základě statistického pojetí struktur dobře poznat, jak může jedna struktura pře-

⁸⁰ M. del Treppo, *Storiografia francese di ieri e di oggi*, Espresso 21. VIII. 1977, s. 31 n.

⁸¹ M. del Treppo, Furio Diaz, Carlo Russo, *La storiografia francese di ieri e d'oggi*, Napoli 1977.

⁸¹ Espresso 21. VIII. 1977, s. 33 n.

⁸² G. Ritter, *Leistungen, Probleme und Aufgaben der internationalen Geschichtsschreibung zur neueren Geschichte (16.–18. Jahrhundert)*, *Relazioni del X Congresso internazionale di scienze storiche, Sintesi generali di orientamento*, Roma 1955, sv. VI, s. 295.

jít ve strukturu druhou. Navíc pak právě geohistorie, již se historici *Annales* často dovolávají, zdůrazňuje spíše prvky stability a statistiky. Struktury se v historiografii školy *Annales* jeví jako objektivizované útvary, které přímo zatemňují poznání vlastní historie.⁸³

Nelze popřít, že tato kritika metod školy *Annales* skutečně postihuje slabé body koncepce. Ale na druhé straně je jasné, že právě tato kritika vychází z určitých ideologických pozic a jak ukázala marxistická historiografie, není ani tato historiografie schopna vyřešit protiklady, do nichž se dostala historiografie *Annales*; např. se v ní projevuje neschopnost vyřešit vlastní dialektiku individuálního a obecného anebo dialektiku historické struktury a historické události. A navíc je vidět, že tato historiografie vystupuje při kritice historiografie *Annales* s ideami, které patří k staršímu instrumentariu německého historismu. Nelze ovšem přehlédnout i skutečnost, že v současné době dochází ke sblížení stanovisek obou historiografií.

Z našich rozborů vyplynulo, že je mylný názor, s kterým se setkáváme i v marxistické historiografii, podle něhož je historiografie *Annales* ve srovnání s jinými druhy buržoazních historiografií, historiografií vysloveně pokrokovou. Nepochybně můžeme vidět přednosti této historiografie v tom, že se v období meziválečné postavila proti sterilitě tehdejší politické historiografie a že se pokusila využít sociologických metod, což nutně přispělo k rozšíření její základny. To je i jeden z důvodů toho, že se historici *Annales* mohli zaměřit i na dějiny mimoevropské a tím prolomit i okruh úzkého evropocentrismu.

Přítom ovšem z naší analýzy vyplynulo, že orientace na Gurvitche a Durkheima v sociologických otázkách měla vysloveně ideologické pozadí. Jak Durkheim tak Gurvitch nebyli totiž s to překročit rámec buržoazního reformismu.

Je pravda, že historiografie *Annales* vystoupila s řadou nových problémů, ale metody, jichž přitom použila, mohly jen částečně vést k pozitivním výsledkům. Bylo to hlavně z toho důvodu, že kategorie, jichž používala nejsou plně s to postihnout vlastní dialektiku historických procesů. Právě v tomto smyslu jsou i velké studie této historiografie — např. práce Le Roy Ladurieho — víceméně sporné a to proto, že buď problematiku třídních bojů zamlžují anebo odsunují někam až na okraj historického zkoumání. Ukázalo se, že to není naprosto náhodné.

Orientace na tzv. stabilní epochy úzce souvisí s konzervatismem historiografie *Annales*. Tento konzervatismus je zřejmý především v okamži-

⁸³ D. Groh, *Strukturgeschichte als totale Geschichte*, *Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte* 1971, s. 289 n. M. Wüstenmeyer, *Die Annales, Grundsätze und Methoden einer neuen Geschichtswissenschaft*, *Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte* 1967, s. 1–45. Jörg Schmidt, *Der historiographische Ansatz Fernand Braudels und die gegenwärtige Krise in der Geschichtswissenschaft*, München 1970.

ku, kdy má historiografie Annales řešit problém revolucí. To lze např. velmi jasně prokázat na posledním díle Furetově *Penser la révolution française*.⁸⁴ Tato práce je mimo jiné zajímavá i tím, že v ní autor bezprostředně navazuje na starší protirevoluční historiografii typu Tocquevillova a dokonce i Augustina Cochina, který byl nepřijatelný i pro svou vyslovenou averzi k revoluci i oficiální buržoazní historiografii. Furet, který je počítán k předním historikům Annales, nezaměřuje se tedy jen proti marxistickému pojetí Velké francouzské revoluce — vysloveně kritizuje Soboula — nýbrž i proti onomu buržoaznímu dějepiscectví, jež se snažilo tradici francouzské revoluce přizpůsobit potřebám třetí republiky. Furet naproti tomu chce ukázat, že revoluce je pouze jakousi iluzí, která nemůže být racionálně příčinně vysvětlena a zvláště v jakobismu spatřuje násilný přerýv, který se mu jeví jako jakási emergence. Zde je proto nutno hledat i vlastní důvody Furetovy kritiky Tocquevillova, jemuž vytýká pojetí kontinuity prosazující se mezi starým režimem a revolucí. Furetova práce tedy víceméně v nejvýraznější podobě dokládá ony tendence školy Annales, které jsme se pokusili analyzovat.

⁸⁴ Fr. Furet, *Penser la révolution française*, Paris 1978.